

Yapısal Şiddet Bağlamında Başarısız Devletler ve Terörizm İlişkisi: Yemen ve Suriye Örnekleri

Rabia Güngörsen, Güngör Şahin***

Özet: İki kutuplu sistemin son bulması ile devlet başarısızlığı kavramının hem akademinin hem de politik alanın gündeminde yer almaya başladığı ifade edilmektedir. 21. yüzyıl ile birlikte ise devletlerin güvensizlik algılaması bir başka devletin oluşturduğu tehditlerin yanı sıra başarısız devletlerdeki istikrarsızlıktan kaynaklandığına dair genel bir kabul vardır. Bu kapsamda çalışmanın amacı, Johan Galtung'un yapısal şiddet teorisi çerçevesinde başarısız devletler ve terörizm arasındaki ilişkiyi inceleyerek literatüre katkı sunmaktır. Çalışmada nitel araştırma yöntemi kullanılmış ve Kırılgan Devlet Endeksi, Küresel Terörizm Veri Tabanı, İnsani Gelişim Endeksi veri tabanlarından da istifade edilmiştir. Çalışma kapsamında yapısal şiddetin sürmesi durumunda devletlerin başarısız olabileceğini ancak terörizmin devlet başarısızlığının tek nedeni olmadığı söylenebilir. Bu bağlamda çalışmada bir devletin başarısız duruma düştükten sonra terörizmi üretmesi/ihraç etmesi arasında doğrusal bir ilişkinin olmasının zorunlu olmadığını ancak başarısız devletlerin terörizmi üretme ihtimalinin daha fazla olduğunu iddia etmektedir. Devletlerin bünyesinde ortaya çıkan yapısal şiddetin önlenememesi nedeniyle başarısız devletlerin ortaya çıkması neticesinde terörizmi üretmesi olasılığının daha yüksek olduğu hipotezini savunmaktadır. Bu bağlamda Yemen ve Suriye'deki yapısal şiddetin devam eden varlığı neticesinde kırılgan yapısı doğrultusunda iç savaş patlak vermiştir. Bu ülkelerde iç savaşın başlamasıyla beraber toprakların tamamında siyasi kontrolün sağlanamaması ve kolluk kuvvetlerinin güç gösterememesi, kamu hizmetlerinin adaletsiz dağılımı ve ağır insani krizlerin yaşanması neticesinde başarısızlığa sürüklenerek terörizmi üretme/ihraç etmesinin uluslararası güvensizliğe neden olduğu bulgularına ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Yapısal Şiddet, Başarısız Devlet, Terörizm, Yemen, Suriye

* Doktora Öğrencisi, Milli Savunma Üniversitesi, Atatürk Stratejik Araştırmalar ve Lisansüstü Eğitim Enstitüsü (ATASAREN), Güvenlik Araştırmaları Doktora Programı, ORCID: 0000-0002-1422-9338 e-posta: r.gngrsn@gmail.com

** Doç.Dr., Milli Savunma Üniversitesi, Atatürk Stratejik Araştırmalar ve Lisansüstü Eğitim Enstitüsü (ATASAREN), Strateji ve Güvenlik Araştırmaları Ana Bilim Dalı Öğretim Üyesi, ORCID: 0000-0001-6296-8568 e-posta: gsahin@msu.edu.tr

The Relationship Between Failed States And Terrorism In The Context Of Structural Violence: Examples Of Yemen And Syria

Rabia Güngörsen, Güngör Şahin

Abstract: It is stated that with the end of the bipolar system, the concept of state failure has started to take place on the agenda of both the academy and the political field. With the 21st century, there is a general acceptance that states' perception of insecurity stems from the threats posed by another state, as well as the instability in failed states. In this context, the aim of the study is to contribute to the literature by examining the relationship between failed states and terrorism within the framework of Johan Galtung's structural violence theory. Qualitative research method was used in the study and Fragile State Index, Global Terrorism Database, and Human Development Index databases were also utilized. Within the scope of the study, it can be said that states may fail if structural violence continues, but terrorism is not the only reason for state failure. The study argues that states will fail if structural violence persists, and that terrorism is not the only cause of state failure, that there is not necessarily a linear relationship between a state's production/export of terrorism after it fails, but that failed states are more likely to produce terrorism. It defends the hypothesis that the possibility of producing terrorism as a result of the emergence of unsuccessful states is higher due to the inability to prevent the structural violence that occurs within the states. In this context, civil war broke out in line with its fragile structure as a result of the continued existence of structural violence in Yemen and Syria. It has been found that, with the start of the civil war in these countries, the failure of political control in all of their lands and the inability of the law enforcement officers to show power, the unjust distribution of public services and the failure of producing/exporting terrorism caused by international insecurity.

Keywords: Structural Violence, Failed State, Terrorism, Yemen, Syria

Giriş

Doğu ve Batı olarak yerküreyi keskin bir şekilde ikiye ayıran iki kutuplu sistemin son bulması ile uluslararası arenada egemen aktör olan devletlere yönelik asimetrik tehditler ortaya çıkmıştır. Dönüşen güvenlik ortamında devletlere yönelik tehditler sadece bir başka güçlü devletin kapasitesi, niyeti yahut kasıtlı eylemlerinden kaynaklanmamakta olup başarısız devletlerden ve onların topraklarında ortaya çıkan terörizmden kaynaklandığına yönelik bir anlayışın olduğu söylenebilir. Diğer taraftan ise literatürde başarısız devletlerin tanımı konusunda ortak bir uzlaşma bulunmamaktadır. Başarısız devletin ne olduğuna dair çeşitli tanımlamalara bakıldığında ise Gerald Helman ve Steven Ratner'ın "*Saving Failed States*" çalışmasında bu devletleri, küresel toplumun bir üyesi olarak varlığını devam ettirmekten tamamen yoksun olduklarını belirtmişlerdir (Helman ve Ratner, 1993). Edward Newman ise başarısız devleti, hükümet otoritesini devam ettirmek ve kamu faydalarını sağlamaktan tamamen yoksun olduğunu belirtirken bu devletleri toprakları üzerinde merkezi devlet otoritesi fiilen sağlayamadıklarını ifade etmektedir (Newman, 2009, s. 422). Terörizmin ne olduğuna dair tanımlamalara bakıldığında ise Bruce Hoffman "*Inside Terrorism*" isimli çalışmasında terörizmin, temelde doğası itibarıyla politik olduğunu ve politik amaçlara erişmek yahut değişimleri gerçekleştirmek amacıyla gücün kullanılması olarak belirtmiştir. Bu bağlamda Hoffman, terörizmin politik gayelere ulaşmak için "şiddet kullanımını yahut şiddet kullanma tehdidi" olduğunu belirtirken planlı, hesaplı ayrıca sistematik bir eylem olduğunu da vurgulamaktadır (Hoffman, 2006, s. 2-3). Walter Laquer terörizmi, politik amaca ulaşmak için masum kişileri hedef alarak meşru olmayan güç kullanımına katkıda bulunma olarak ifade etmiştir. Brian Jenkins ise terörizmi siyasi değişim gerçekleştirmek için tasarlanmış güç kullanımında veya tehdidinde bulunma olarak ifade etmiştir (Martin, 2017, s. 32-33). Bu bilgiler doğrultusunda başarısız devletlerdeki, siyasi istikrarsızlık ve kaotik ortam neticesinde devletin tüm bölgelerde asayiş ve güvenliği sağlayamaması terör örgütlerinin ortaya çıkmasına kolaylık sağladığı ifade edilebilir. Ancak terörizm olgusunun bir devletin başarısızlığının tek nedeni olmadığı ve devlet başarısızlığı ile terörizm arasında doğrusal bir ilişki bulunmadığı söylenebilir.

Diğer taraftan ise başarılı/güçlü devletler topraklarının tamamı üzerinde egemen olan, vatandaşlarının güvenlik ihtiyacına cevap veren, siyasi anlamda istikrarlı, hukukun üstünlüğü ilkesine riayet eden, ekonomik istikrarın olduğu ve kamu olanaklarından (güvenlik, sağlık, eğitim vb.) tüm vatandaşların yararlanmasını sağlayan bir devlet başarılı devlet olarak ifade edilebilir (Rotberg, 2003, s. 4). Bu doğrultuda eğer bir devlet yukarıda ifade edilen kamu yararlarını toplumun tüm

kesimlerine eşit ve adil bir şekilde iletmediği takdirde ülke içinde sınıfsal farklılıkların oluşmasına yol açabilir. Bu durumda güvenlik, siyasi, sosyal, iktisadi, kültürel vb. değerler üzerinden vatandaşlar arasında derin uçurumların oluşmasıyla ortaya çıkan güvensizlik halinin de ülke içinde iç çatışma ortamına zemin hazırladığı söylenebilir.

Bu çerçeveye itibariyle Johan Galtung 1969 tarihli “*Violence, Peace, And Peace Research*” çalışmasında “yapısal şiddeti, mevcut yapı içinde doğrudan şiddet eyleminde bulunan kişinin (öznenin) olmadığı durumlarda kişilerin zarar görmesi olarak ifade ederken şiddetin yapının içine yerleştirildiğini ve eşit olmayan güç/kaynak dağılımı olarak ortaya çıktığını” belirtmektedir. Dolayısıyla şiddetin kaynakların eşit olmayan bir şekilde dağıtılması (gelir dağılımı arasındaki dengesizlik, okuma-yazma/eğitim düzeylerinin eşit olmaması, sağlık hizmetlerine belirli bir kısmın ulaşması) ve kaynakların dağıtılması hususunda karar verme gücünün eşit olmayan bir şekilde olması sonucunda ortaya çıktığını ifade etmiştir (Galtung, 1969, s.170-171).

Bu doğrultuda makalenin genel çerçevesini değişen ve dönüşen uluslararası sistem sonucunda güvenliğin referans nesnesi olan devlete yönelik tehditlerin çeşitlenmesi neticesiyle başarısız devletlerin terörizm ile ilişkisi çerçevesinde hem diğer devletlere hem de uluslararası güvenliğe yönelik etkileri oluşturmaktadır. Çalışma kapsamında iç savaş sonrası Yemen ve Suriye’de devlet kapasitesindeki zayıflık, güvenlik zafiyetleri ve siyasi kaos neticesinde topraklarının tamamı üzerinde devlet otoritesinin olmaması, mevcut rejimlerin/otoriter yönetimlerin ülkenin tamamında siyasi kontrolü sağlayamaması, tüm vatandaşlarına kamu yararlarını eşit derecede temin edilmemesi sonucunda ülke genelinde vatandaşlar arasında derin farklılıklar oluşması yapısal şiddetin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Ortaya çıkan kaotik güvenlik ortamının neticesinde terör örgütleri bu ülkeler içinde alan hakimiyeti kazanmış ve bu durumun hem komşu ülkelere hem de uzak coğrafyadaki ülkelere tehdit oluşturduğu söylenebilir. Bu kapsamda çalışmanın amacı, Johan Galtung’un yapısal şiddet teorisi çerçevesinde başarısız devletler ve terörizm arasındaki ilişkiyi incelemektir. Çalışmada, Yemen ve Suriye’nin başarısız devlet olma durumları çeşitli veri tabanlarının (Kırılgan Devlet Endeksi, İnsani Gelişim Endeksi, Küresel Terörizm Veri Tabanı) parametreleri çerçevesinde incelenecektir. Bu ülkelerin siyasi durumları, devlet kapasiteleri, insan güvenliği sağlama dereceleri ve yaşanan terör saldırıları ilk olarak 11 Eylül 2001 saldırılarından 2011 Arap Baharına kadar ikinci olarak ise Arap Baharı sürecinden 2022 yılına kadar iki dönem halinde analiz edilmeye çalışılacaktır.

Bu çalışmada nitel araştırma yöntemi kullanılmış ve Kırılgan Devlet Endeksi, Küresel Terörizm Veri Tabanı, İnsani Gelişim Endeksi veri tabanlarından da istifade edilmiştir. Çalışma kapsamında cevap aranılacak sorular ise Johan Galtung’un şiddet ve yapısal şiddet tanımlaması nedir? Yapısal şiddet teorisi çerçevesinde başarısız devletler ve terörizm arasındaki ilişki nedir? Yemen ve Suriye’nin

oluşturduğu uluslararası güvensizliğin nedenleri nelerdir? Çalışmada, terörizmi başarısız devletlerin deneyimlemiş olduğu ancak terörizmi yaşayan her devletin başarısız olmadığı varsayılmaktadır. Çalışma, “bir devleti başarısızlık seviyesine çeken tek etkenin terörizm olmadığı ve bir devletin başarısız olması ve terörizm arasında doğrusal ilişki olmadığını iddia etmekte ve devlet bünyesinde ortaya çıkan yapısal şiddet neticesinde bu şiddetin devamlılığı söz konusu olduğu zaman terörizmi üretme ve ihraç etme olasılığı daha yüksek olduğu” hipotezini savunmaktadır. Bu çalışma mevcut literatürde hala kabul görmüş tanımları olmayan başarısız devlet ve terörizm kavramlarının birbirlerine olan etkisini incelemesi bakımından önem arz etmektedir.

Johan Galtung’un Yapısal Şiddet Teorisi

Johan Galtung, 1969 tarihli “*Violence, Peace, And Peace Research*” çalışmasında şiddet kavramını ve yapısal şiddet teorisini analiz etmiştir. Bu doğrultuda ilk olarak şiddet kavramı incelendiğinde, Galtung kavramı dar bir perspektifle incelemeyeceğini belirtmektedir. Bu durumun sebebini ise eğer şiddet kavramı barışın sadece tersi olarak algılanırsa kabul edilemeyecek sosyal düzenlerin de barış içinde olduğu düşünüleceğinden genişletilmiş bir şiddet kavramı üzerinde durmuştur. Bu bağlamda şiddetin sadece arzu edilmeyen şeyler değil mantıksal bir çerçevesi olması gerektiğini ifade etmiştir. Bu bağlamda ilk olarak şiddetin ortaya çıkışını “kişilerin gerçekteki bedensel ve psikolojik gerçekleştirmelerinin potansiyel olan gerçekleştirmelerin altında kalarak etkilendiği zaman” olduğunu belirtmektedir (Galtung, 1969, s. 168).

Galtung tanımında gerçek ve potansiyel kavramlarının izahını ise “potansiyel ile fiili olan arasındaki, olabilecek olan durum ile olan durum arasındaki farkın nedeni” olarak belirtmiş ve “şiddetin potansiyel ile gerçek arasındaki mesafenin artmasına neden olan ve bu mesafenin de azalmasını engelleyen şey” olduğunu ifade etmiştir. Bu duruma örnek olarak ise 18. yüzyılda tüberküloz hastalığından vefat etmek kabul edilebilecek bir durumken günümüzdeki sağlık alanındaki gelişmelere rağmen bundan dolayı bir kişinin vefat etmesini ise şiddet olarak tanımlamaktadır. Bu doğrultuda, potansiyel gerçekleştirmeler gerçek gerçekleştirmelerden daha fazla ve tanım gereği kaçınılmaz bir durum söz konusu ise o zaman şiddetin mevcut olduğunu belirtmektedir. Galtung tanımında şiddetin altı boyutu üzerinde durmaktadır (Galtung, 1969, s. 168-169).

Bu bağlamda ilk olarak fiziksel ve psikolojik şiddet üzerinde durmuştur. İkinci olarak ise kişiyi etkilemeye yönelik olumlu ve olumsuz yaklaşımlardır. Bu bağlamda etkileyen kişinin uygunsuz gördüğü şeyi yaptığında cezalandırmakla kalmayıp aynı zamanda uygun gördüğü şeyi yaptığında ödüllendirilmesiyle de kişinin etkileneneceğini belirtmiştir. Galtung bu durumun şiddetle olan ilişkisini ise kişilerin sahip oldukları potansiyellerini gerçekleştirmelerinin engellenmesine neden olabileceği için şiddet kavramına dahil ettiğini belirtmektedir. Üçüncü

boyut ise “nesne (*object*)” üzerine olmakta ve yaralanan bir nesnenin olup olmadığını ayırmasını yapmaktadır. Bu bağlamda fiziksel şiddet olmadan da şiddetin var olabileceği bir durumu şu şekilde açıklamıştır: Bir kişi, devlet yahut grubun fiziksel şiddet araçlarını kullanırken ya da deneme yaparken fiziksel şiddet olmasa bile herhangi bir kişi yahut grubun eylemini kısıtladığı için psikolojik şiddet olarak nitelendirilebilecek “fiziksel şiddet tehdidi” yahut “dolaylı psikolojik şiddet tehdidinden” dolayı şiddetin var olduğunu belirtmektedir. Dördüncü olarak ise eylemde bulunan bir “öznenin-kişinin (*subject*)” olup olmadığı üzerinedir (Galtung, 1969, s. 169-170). Beşinci ayırımın ise kasıtlı veya kasıtsız şiddet arasında olduğunu belirtmektedir. Bu bağlamda bazı toplulukların suça karar vermede niyete bağlaması üzerinde dururken “şiddet tanımının sonuca odaklı” olduğu üzerinde durulmaktadır. Altıncı olarak ise şiddetin iki düzeyi, açık ve gizli şiddet arasında bir ayırım yapmaktadır. Bu kapsamda da açık şiddetin kişisel ya da yapısal olsa bile gözlemlenebileceğini belirtirken gizli şiddetin var olmayan ancak kolay bir şekilde ortaya çıkabilecek olan durum olduğunu ifade etmektedir (Galtung, 1969, s. 171-172).

Çalışmanın kavramsal çerçevesini oluşturan yapısal şiddet kavramı incelendiğinde ise bu şiddet türünde eylemde bulunan bir “öznenin-kişinin (*subject*)” olup olmadığı önem taşımaktadır. Galtung, doğrudan şiddet eyleminde bulunan bir kişi olmadığında da şiddet olabileceğini ve doğrudan şiddet uygulayan bir aktör varsa bu durumu doğrudan şiddet olduğunu ancak doğrudan şiddeti uygulayan aktörün olmadığı durumlarda da “yapısal yahut dolaylı şiddet” olarak ifade edileceğini belirtmiştir. Her iki şiddet durumunda da bireylerin ölebileceği yahut sopa/havuç stratejisi ile manipüle edilebileceği üzerinde durmuştur. Bu bağlamda ilk durumda şiddeti uygulayan aktör var iken ikinci durumda ise “yapı içinde doğrudan zarar veren aktörün olmayabileceği ve şiddetin yapının içinde var olmasından dolayı eşit olmayan güç ve sonuç” olarak (kaynakların eşit olmayan dağılımı, sağlık hizmetlerinin belli bölgede ve gruplar için olması, eğitimin eşit alınmaması) ortaya çıkabileceği üzerinde durmuştur. Bu durumlar da ise “şiddetin yapısal olduğunu ve yapının içine inşa edildiğini” ifade etmiştir. Bu duruma örnek olarak ise bir eşin, karısını dövmesi halinde açık bir kişisel şiddet vakasının mevcut olduğunu belirtirken eğer bir başka eş, karısının eğitim almasını engellerse yapısal şiddet durumunun söz konusunu olduğunu belirtmiştir. Galtung ayrıca yapısal şiddet kavramını, sosyal adaletsizlik olarak da adlandırmaktadır (Galtung, 1969, s. 170-171).

Bandy X. Lee, “*Violence: An Interdisciplinary Approach to Causes, Consequences, and Cures*” isimli kitabının “*Structural Violence*” bölümünde ise yapısal şiddeti, toplumun insanlara uyguladığı, kişilerin temel ihtiyaçlarını karşılamaktan ve mümkün olabilecek yaşam kalitesine ulaşmaktan alıkoyan önlenbilir olan sınırlamaları ifade etmektedir. Siyasi, ekonomik, dini, kültürel veya hukuki özellikle olabilen bu sınırlamalar genellikle belirli özneler üzerinde güç kullanan kurumlardan kaynaklanmaktadır. Bu sınırlamalar sosyal yapıların içine gömülü durumdadır. Örneğin, pek çok insan eğitime, sağlık hizmetlerine, siyasi güce ya

da hukuki yardıma ihtiyaç duymakta ancak mevcut toplumsal düzendeki kısıtlamalar nedeniyle bunlara kolayca erişememektedir. Bu doğrultuda açık şiddet biçimlerinde bir kişinin yahut grubun bir başkasına verdiği zarar görünürken yapısal şiddet kişilerin yaşam kalitesini engelleyen ekonomik, politik veya kültürel süreçler yoluyla gerçekleşmekte olduğu ifade edilmiştir (Lee, 2019, s. 123). Amerikalı antropolog Paul Farmer yapısal şiddet kavramını geliştirerek yapıyı ilk olarak kurumsal uygulamalar, yasalar, ekonomik politikalar ve diğer kanıksanmış unsurlar içinde meydana gelen ortak sosyal eylemler modeli olarak tanımlamıştır. Sadece ortak düşünce ve inançlar olarak değil de bu yapıların altyapı, hizmet sistemleri, hastaneler ve okullar gibi tesisler aracılığıyla maddi olarak da kendini gösterebileceğini belirtmiştir. Farmer'a göre, şiddet, bireyleri tehlikeye atan sosyal düzenlemelerden kaynaklanan sıkıntılardır. Bu durumda, yapısal şiddetin uygulanmasının sistematik olduğu yani belirli bir sosyal düzenin tüm üyeleri tarafından dolaylı olarak uygulandığı göz önüne alındığında hiçbir bireyin tamamen suçlu olmadığını ifade ederken aynı zamanda bu düzende içinde herkesin kısmen suçlu olduğunu ifade etmektedir (Lee, 2019, s. 126).

Deborah DuNann Winter ve Dana C. Leighton, "*Structural violence*" isimli çalışmalarında yapısal şiddetin çoğunlukla görünmez olduğunu istikrarlı kurumlar ve düzenli deneyimlerle normalleştirilerek her yerde bulunan sosyal yapıların içine gömülü olduğunu belirtmektedirler. Çalışmada yapısal şiddetin insanların politik, yasal, ekonomik veya kültürel gelenekler nedeniyle mağdur edildiklerinde ortaya çıktığı ifade edilmiştir. Diğer taraftan ise yapısal eşitsizliklerin uzun zamandır devam etmesi nedeniyle genellikle her şeyin aslında her zaman varmış gibi görüldüğünü belirtmişlerdir. Yapısal eşitsizliklerinde direkt şiddet eylemi kadar mağduriyet ortaya çıkardığını ancak yapısal eşitsizlik durumunda zararın daha yavaş oluştuğunu ve telafi edilmesinin daha zor olduğu ifade edilmiştir. Bu bağlamda yapısal şiddetin, küresel olarak yoksulluk, bebek ölümleri, bulaşıcı hastalıklar ve kısalan yaşam süreleri ile ilişkili olduğu belirtilmiştir (Winte ve Leighton, 2001, s. 1).

Tüm bu veriler doğrultusunda yapısal şiddet olan devletlerde tüm vatandaşlara eşit bir şekilde kamu hizmetlerinin ulaşmaması, ülke içindeki belirli kesimler ekonomik olarak refah içindeyken diğer kesimlerin yoksul durumda olması, ülke içinde bebek ölümlerin artması ve yaşam sürelerinin kısalması vb. durumlar kişiler arasında keskin farklılıklar ortaya çıkararak ülke içinde kaos yaratabilir. Ülke içinde ortaya çıkabilecek geniş çaplı çatışma durumları iç savaş durumuna döndüğünde ise devlet tüm bölgelerde güvenliği sağlayamazsa terör örgütleri bu durumdan faydalanarak o devlet içinde ortaya çıkabilir. Ancak terörizm o devletin başarısız duruma düşmesinin tek sebebi olmamakla birlikte devlet içinde yaşanan yapısal şiddet önlenemez ve bu durum süreklilik gösterirse terörizmi üretme olasılığı artacağı söylenebilir.

Başarısız Devletlerin Yapısı ve Terörizm İlişkisi

Literatürde 1990'ların ilk yıllarından itibaren devlet başarısızlığı kavramının hem politik camianın hem de akademinin ilgi alanına girdiği belirtilirken kavramın Madeleine Albright ve Birleşmiş Milletlerin gündeme getirmesi üzerine popülerlik kazandığı üzerinde durulmaktadır. Akademik alanda devlet başarısızlığına ilişkin ilk çalışmaların ise 1993'te Foreign Policy'de yayınlanan Gerald Helman ve Steven Ratner tarafından kaleme alınan "*Saving Failed States*" isimli çalışma ve 1994'te Robert D. Kaplan'ın Batı Afrika'daki devlet başarısızlığı üzerine olan "*The Coming Anarchy*" makalesinin olduğu ifade edilmektedir. Başarısız yahut çökmüş devletler üzerine William Zartman'ın editörlüğünü yaptığı 1995 tarihli "*Collapsed States*" isimli çalışmanın ise bu alanda ilk kitap olduğu belirtilmektedir. Diğer taraftan ise devlet başarısızlığı ile ilgili çok çeşitli çalışmalar olmasına rağmen devlet başarısızlığının tanımı ortak bir kabulden yoksundur (Cojanu ve Popescu, 2007, s. 114-115). Bu doğrultuda çalışmanın bu bölümünde başarısız devletin ne olduğu yahut ne olmadığı üzerine çeşitli akademisyen ve alanda çalışan kişilerin yaptıkları tanımlamalar incelenecektir.

İlk olarak Gerald Helman ve Steven Ratner'ın "*Saving Failed States*" çalışmasındaki başarısız devlet tanımına bakıldığında ise bu devletleri uluslararası toplumun bir üyesi olarak varlığını sürdürmekten tamamen aciz olduklarını ifade etmişlerdir (Helman ve Ratner, 1993). Robert I. Rotberg "*Failed States, Collapsed States, Weak States: Causes and Indicators*" isimli çalışmasında ise başarısız devletleri, sınırlarını kontrol etmekten yoksun olduğunu ifade ederken bu duruma ek olarak başarısızlığın boyutunu ise topraklarının ne kadarını özellikle gece vakti kontrol edebildiği ile ölçüldüğünü belirtmiştir. Ayrıca başarısız devletlerde çok çeşitli gruplar arasında silahlı çatışmaların yaşandığını ve bu devletleri karakterize eden şeyin iç savaşlar (etnik, dini, dilsel) olduğunu ifade etmektedir. Rotberg çalışmasında başarısız bir devleti tanımlayan şiddet ölçüsünün yoğunluğu olmadığını fakat bu şiddetin kalıcı karakteri olduğunu da vurgulamaktadır. Bu nedenle de başarısız devletlerin vatandaşlarına tam anlamıyla güvenlik ortamı sunmadığını ve diğer bir göstergenin de suç oranlarının artması olduğu üzerinde durmaktadır. Ayrıca, başarısız devletlerin vatandaşlarına temel siyasi faydaları sağlamaktan aciz olduğunu ve yasama, yürütme ve yargı erklerinin işlevinin bozulduğunu belirtmiştir. Diğer taraftan bu devletlerde yolsuzluk artarken, sağlık, eğitim, alt yapı ve iktisadi yapısının (kişi başına düşen yıllık gelir vb.) tahrip olduğunu ve özellikle ekonomik fırsatların belirli kesimlere verildiği üzerinde durmuştur (Rotberg, 2003, s. 5-8). Kırılgan Devlet Endeksi ise devlet kırılganlığının en yaygın özellikleri olarak şu hususlar üzerinde durmuştur. Devletin toprakları üzerindeki kontrolünü kaybetmesi (meşru güç kullanma tekelinin kaybı), meşru otoritenin ortak kararlar almak için zayıflaması, kamu hizmetlerinin sağlanamaması ve uluslararası toplumun bir üyesi olarak diğer devletlerle ilişki geliştirememesi olarak

belirtilmiştir (<https://fragilestatesindex.org/frequently-asked-questions/what-does-state-fragility-mean/>)

Edward Newman “*Failed States and International Order: Constructing a Post-Westphalian World*” isimli çalışmasında başarısız devleti, hükümetin (eğer bir hükümet varsa) otoritesini kurumlarını ve kamu hizmetlerini sürdürmekten tamamen aciz olduğunu ve toprakları üzerinde merkezi devlet otoritesinin fiilen olmayan bir devlet olarak ifade etmektedir (Newman, 2009, s. 422). Stephen Baranyi ve Kristiana Powell “*Fragile States, Gender Equality and Aid Effectiveness: A Review of Donor Perspectives*” çalışmalarında devlet kırılganlığı, zayıflığı/başarısızlığını kavramlarının iki fikir etrafında bir araya geldiğini belirtmektedir. İlk olarak kırılgan devletlerin vatandaşlarının büyük kısmını dış tehditlerden koruma, hukukun üstünlüğü ve sosyal hizmetler gibi temel kamu mallarını sağlama konusunda yetersiz yahut isteksiz olduğunu vurgulanmıştır. İkinci olarak ise kırılganlığın bir derecesi olduğu üzerinde durularak ikiye ayrılmıştır. Bu doğrultuda bazı devletlerin sadece isim olarak var olduğunu ve vatandaşlarına hiçbir şekilde koruma yahut refah sağlayamaması vb. gibi özelliklere sahip olduğu belirtilirken bazı devletlerin de vatandaşlarının çoğunun kamu mallarının erişimini sağlaması gibi özelliklere sahip olduğunu ifade etmektedirler (Baranyi ve Powell, 2005, s. 1). Bu doğrultuda yukarıda belirtilen tanımlamalar kapsamında başarısız olarak tanımlanan bir devletin vatandaşlarının ilk olarak güvenlik ihtiyacı olmak üzere insani, yasal, iktisadi ve sosyal refah gibi kamu hizmetlerini sağlamadığı ve en temel haliyle devletin temel işlevlerinin artık yerine getirilmediği/getirilmek istenmemesi tanımlardaki ortak unsur olduğu söylenebilir. Diğer taraftan ise başarısız devletlerin uluslararası güvensizliğin önemli bir nedeni ve sebebi olduğunu iddia eden görüşlerde mevcuttur.

Francis Fukuyama gibi akademisyenler özellikle Soğuk Savaş’ın bitmesinden itibaren başarısız ve zayıf devletlerin uluslararası sistem için tartışmasız en önemli sorun olduğunu iddia etmişlerdir (Patrick, 2006, s. 27). Bu düşüncelerin yanı sıra 11 Eylül saldırılarının bir dönüm noktası olduğunu söylenebilir; çünkü ABD’nin çeşitli mercileri başarısız devletleri odak noktasına alarak açıklamalarda bulunmuşlardır. Örnek vermek gerekirse ABD Ulusal Güvenlik Konseyi’nin 2006 tarihli raporunda başarısız devletlerin teröristler için güvenli sığınaklar olduğunu ifade ederken eski Dışişleri Bakanı Condoleezza Rice’da 2006 yılında yaptığı açıklamada, “ABD’nin güvenliğine yönelik en büyük tehditlerin güçlü ve saldırgan devletlerden daha çok zayıf ve başarısız devletlerden kaynakladığını” belirtmiştir (Piazza, 2008, s. 469). Ayrıca Rice, “sorumlu egemenliği (*responsible sovereignty*)” uygulamaktan yoksun olan devletlerin silahların yayılması, terörizm gibi tehditlerinde “yayılma etkisine (*spillover effect*)” sahip olacağını ifade etmiştir (Patrick, 2006, s. 27). Bu kapsamda çalışmanın bu bölümünde ilk olarak literatürdeki başarısız devletler ve terörizm arasında ilişki olduğu argümanlarını savunan çalışmalar incelenirken ilerleyen kısımlar da başarısız devletler ve terörizm arasında ilişki olmadığı argümanını savunan çalışmalar ele alınacaktır.

James A. Piazza'nın "*Incubators of Terror: Do Failed and Failing States Promote Transnational Terrorism?*" adlı çalışmasında başarısızlığı sürekli olarak yaşayan bir devletin ulusötesi terör saldırıları gerçekleştiren terör örgütlerini barındırma olasılığının yüksek olduğunu ve o devletin vatandaşlarının hem ulusötesi terör saldırıları gerçekleştirmesine sebep olduğunu hem de o devletin vatandaşlarının terör saldırılarının hedefi olma ihtimalinin yüksek olduğunu iddia etmiştir. Piazza başarısız devletlerin güç ve otorite gösterme kapasitesinin olmadığını, yozlaşmış kolluk kuvvetlerine sahip olmaları nedeniyle de terör örgütlerinin örgütlenmesi, eğitilmesi ve gelir elde edeceği ulaşım imkanlarını sunduğunu belirtmiştir. Diğer taraftan ise başarısız devletlerde çok fazla insanın güvensiz ve hoşnutsuz olduğu için terör örgütlerinin üye devşirmesinin kolay olacağını belirtmektedir. Ayrıca başarısız devletlerin her ne kadar sorunlu bir yapısı olsa da uluslararası alanda egemenliklerini korudukları için terör örgütlerinin bu durumdan faydalandığını ifade etmektedir. Devlet egemenliği ilkesi kapsamında diğer devletlerin müdahaleleri sınırlandırıldığı için terör örgütlerine de müdahale edilmesine karşı koruyacağını iddia etmekte ve bu devletlerin uluslararası alandaki hukuki bir statüsü olduğu için pasaport/vize ve benzer yasal belgeleri verme yetkisini yozlaşmış hükümet görevlileri aracılığıyla teröristlerin de erişim sağlayabileceğini belirtmektedir (Piazza, 2008, s. 469-472). Piazza, devlet başarısızlığının ile ulusötesi terörizm arasındaki ilişkinin doğrusal olduğunu iddia etmekte ve başarısız devletlerin uluslararası toplum için tehdit olduğunu belirtmektedir. Diğer taraftan ise orta derece bir başarısızlığa sahip devletlerin ulusötesi terörizmi deneyimleme veya kolaylık sağlama olasılığının daha yüksek olduğuna dair kanıt olmadığını belirtmiştir (Piazza, 2008, s. 483).

Ray Takeyh ve Nikolas Gvosdev'in "*Do Terrorist Networks Need A Home?*" isimli çalışmalarında ise başarısız devletlerin terör örgütlerine çok çeşitli imkân ve kabiliyet sağladığını iddia etmektedirler. Bunun nedeni olarak ise bu devletlerde terör örgütlerinin eğitim, silah, iletişim tesisi kurabileceklerini belirtmelerinin yanı sıra terör örgütlerinin bu devletlerin tamamını değil de belirli alanlarını ele geçirme isteği olduğunu ifade etmektedirler. Çalışmada ayrıca terör örgütlerinin bu devletlerin zayıf kolluk kuvvetleri olması nedeniyle uyuşturucu kaçakçılığı illegal yollarla para kazanabileceklerini belirtmektedirler. Tüm bunlara ek olarak çalışmada başarısız devletlerde, terör örgütlerinin yeni teröristleri kolayca bulabileceğini ve son olarak ise bu devletlerin her ne kadar başarısız olsa da devlet egemenliğini korumasından dolayı terör örgütlerine avantaj sundukları da belirtilmektedir. Bu bağlamda da bu devletlerin terör örgütlerine kimlik ve benzeri yasal belgeleri verebileceğini ifade edilirken ayrıca bu devletlerin yasal olarak askeri malzeme (silah vb.) satın alabilecek askeri yapıları olduğunu ancak bu devletlerin askeri malzemeleri korumakta başarısız olabileme durumlarından dolayı malzemelerin terör örgütlerinin eline geçebileceğini ifade etmektedirler (Takeyh ve Gvosdev, 2002, s. 98-101).

Stewart Patrick'ın "*Weak States and Global Threats: Fact or Fiction?*" çalışmasında ise zayıf ve başarısız devletlerin ulusötesi teröristler için çok çeşitli faydalar (güvenli alan, çatışma deneyimi, eğitim alanı, silahlara ve teçhizata erişim, mali kaynak bulma, geçiş bölgeleri, terörist devşirme) sunabileceğini belirtmiş ancak çalışmada bir devletin zayıflığı ile ulusötesi terörizm arasındaki bağlantının çoğu zaman sanıldığından daha karmaşık ve belirsiz olduğunu ifade ederek dört temel husus etrafında görüşlerini açıklamıştır. İlk olarak zayıf ve başarısız olarak adlandırılan devletlerin hepsinin terörizmden etkilenmediğini belirtmiştir. Bu duruma örnek olarak da Walter Laqueur'den, "Birleşmiş Milletler tarafından en az gelişmiş olarak belirlenen 49 devlette neredeyse hiç terör saldırısı olmadığı" alıntısını yapma suretiyle terörizmde siyasi, dini, kültürel ve coğrafi faktörler dahil olmak üzere diğer değişkenlerin küresel dağılımını açıkça şekillendirdiğini belirtmektedir (Patrick, 2006, s. 34-35).

İkinci olarak ise zayıf ve başarısız devletlerde meydana gelen tüm terör olaylarının ulusötesi olmadığını ifade ederek bunu da Kolombiya'daki Kolombiya Devrimci Silahlı Güçleri (*Revolutionary Armed Forces of Colombia-FARC*) ve Sri Lanka'daki Tamil Elam Kurtuluş Kaplanları (*Liberation Tigers of Tamil Eelam-LTTE*) örnekleri ile açıklamıştır. Üçüncü olarak ise zayıf ve başarısız devletlerin hepsinin eşit olmadığı üzerinde durmuştur. Bu duruma da örnek olarak da kötü yönetilen ama aynı zaman da iletişim, ulaşım ve bankacılık hizmetleri ve lojistik altyapısı sunan başarısız ama hala işlevi olan devletleri terör örgütlerinin tercih etme olasılığının yüksek olduğunu belirtmiştir. Dördüncü olarak ise ulusötesi teröristlerin zayıf ve başarısız devletlere bağımlılığın giderek azaldığını belirtmiştir. Bu duruma örnek olarak da terör örgütü El Kaide'nin artık zengin ve fakir devlet ayrımı olmaksızın (Paris ya da Karaçi) çok çeşitli ve yaygın olarak farklı tip devletlerde hücrelerinin olabileceğini belirtmiştir (Patrick, 2006, s. 35).

Edward Newman, "*Weak States, State Failure, and Terrorism*" isimli çalışmasında belirttiği üzere başarısız devletler ve terörizm arasındaki ilişkinin özellikle 11 Eylül saldırılarından sonra popüler hale geldiğini ifade ederek başarısız devletlerin bünyesinde terör örgütlerinin aktif olduğu düşüncesinin yaygınlaştığını belirtmektedir. Newman bu fikirlerin birkaç nedenden dolayı problemliliğinin altını çizmiştir. Çünkü terör örgütlerinin güçlü ve istikrarlı devletlerde de ortaya çıkabileceğini ve güçlü devletlerin hem iktisadi hem de lojistik imkanlarından faydalanabileceği üzerinde durmuştur. Bu duruma örnek olarak da en zayıf ve en fakir Afrika devletlerinin çoğu terörizmle ilişkilendirilmezken Orta Doğu'daki görece daha istikrarlı ve zengin devletlerin terörizmle ilişkilendirildiği üzerinde durmuştur. Diğer taraftan ise Newman terörizm olgusunun hala büyük ölçüde yerel olduğu belirtmiş ve terör örgütlerinin saldırılarının hükümete yönelik olabileceğini de vurgulamıştır. Bu bağlamda da terörizm ile başarısız devletler arasında bir ilişkiyi belirlemenin zor olduğunu ifade etmektedir (Newman, 2007, s. 463-464).

Newman devlet başarısızlığı, zayıf devletler ve terörizm arasında kesin bir ilişki olmadığını belirtmektedir. Diğer taraftan ise en yıkıcı özelliklere sahip terör örgütlerinin başarısız devletlerde bulanabileceğini ifade etmiş ancak zayıf veya başarısız devletlerin çoğunun önemli terör örgütlerini barındırmadığını belirtmiştir. Diğer taraftan ise terör örgütlerinin başarısız devletlerdeki otorite boşluğundan faydalanarak eylemlerini sürdürdükleri gibi güçlü devletlerinde sağladığı imkanlardan yararlandıklarının üzerinde durulmaktadır. Newman, zayıf devletlerde terör örgütlerinin faaliyet gösterme yeteneklerinin merkezi yönetimin tamamen yokluğu değil hükümetin yahut bölgedeki güçler ile yapılan suç ortaklığı ya da rızasının önemli hatta belirleyici bir faktör olduğunu belirtmektedir. Bu doğrultuda da toplam devlet başarısızlığı ile ciddi terör örgütü arasında çok az ilişki olduğunu ifade etmektedir (Newman, 2007, s. 483).

Bridget L. Coggins, “*Does State Failure Cause Terrorism? An Empirical Analysis (1999–2008)*” isimli çalışmasında başarısız devlet ile terörizm arasındaki ilişkiye yönelik tahminlerin abartıldığını ifade etmektedir. Bu bağlamda başarısız devletlerin çoğunun terörizme eğilimli olmadığını ve en başarısız olarak ifade edilen devletlerin savaş yahut siyasi çöküş yaşamaları halinde terörizme neden olma ve terör saldırıları yaşama olasılığının yüksek olduğunu belirtmektedir. Bu doğrultuda Coggins ilk olarak terörizm çalışmalarında siyasi bağlamın yoğun olarak göz ardı edildiğini ifade etmiş ve tüm başarısız devletlerin terörizme aynı derecede yatkın olmadığını belirtmiştir. İkinci olarak ise savaş ve terörizm arasındaki ilişkinin ihmal edildiğini ve savaşlarda terörizmin bir taktik olarak kullanılabileceğini ifade etmiştir. Üçüncü olarak ise başarısız devletler ile alakalı çalışmalarda terörizmin içselleştirildiğini belirtmektedir (Coggins, 2014, s. 1-3).

Coggins çalışmasında başarısız devletlerin ortaya çıkmasında aşağıda belirtilecek durumların biri veya daha fazlasının neden olduğunu ifade etmektedir. İlk olarak insan güvenliğini (temel altyapı ve kamu hizmetlerini sağlayamadığı için vatandaşların aşırı yoksunluğuna neden olma) sağlayamayan bir devletin başarısız devlet statüsüne düşeceğini belirtmektedir. İkinci olarak ise devlet kapasitesi (devletin istikrarlı olarak kamu kurumlarını sürdürememesi ve yozlaşmanın hâkim olması) işlevini kaybetmesinin de başarısızlığa neden olacağıdır. Son olarak ise bir devlet siyasi çöküş (devleti yöneten hükümetin çökmesi) yaşaması durumunda başarısız devlet durumuna düşebileceğidir (Coggins, 2014, s. 7).

Luigi Paoli Puccetti “*Failed States and Terrorism: Engaging the Conventional Wisdom*” çalışmasında ise başarısız devletlerin terörist örgütleri için elverişli ortama sahip olabileceğini ancak bir devletin başarısızlığının terörizmle arasında nedensellik bağının olmadığı üzerinde durmuştur. Çalışmada başarısız devletlerin mutlaka terör örgütlerine güvenli sığınak olmak zorunda olmadığını belirterek bu devletlerde kaotik ortamın terör örgütlerinin faaliyetlerine engel olabileceğini ifade etmiştir. Bu duruma örnek olarak ise terör örgütü El Kaide’nin Somali’de altyapı eksikliği, lojistik yetersizlikler vb. nedenlerle insan ve malzeme taşıyıcıda başarısız olması durumunu göstermiştir. Bu bağlamda terör örgütlerinin yer-

leşmek ve faaliyetlerini yürütmek için istikrarlı ve işlevsel bir yönetim biçimine ihtiyaçları olduğu üzerinde durmuştur. Diğer taraftan ise teröristlerin sadece başarısız devletlerden gelmeyeceğini belirtmiş ve bu duruma örnek olarak ise 11 Eylül saldırılarından sorumlu olan El Kaide teröristlerinin Suudi Arabistan'dan geldiğini ifade etmiştir (Puccetti, 2021, s. 1-3). Tüm bunlara ek olarak Puccetti, başarısız devletlerdeki isyancı grupların terör örgütlerinin bölgeye yerleşmesine engel olabileceğini ve bu durumun ancak bölgedeki yerel toplum ile ittifak aracılığıyla önlenebileceğini belirtmiştir. Terör örgütlerinin o devlet içinde güvenli bir alan elde etmesinin koşulunun bölgenin coğrafi özelliklerden öte yerel halk ile arasındaki ilişkiye bağlı olduğunu ifade etmektedir. Puccetti başarısız devletlerle terörizm arasında açık bir bağ olmadığını ve teröristlerin coğrafi sınırlamalar olmaksızın her yerde ortaya çıkabileceğini ifade etmektedir (Puccetti, 2021, s. 3).

Başarısız Devletler ve Terörizm İlişkisi: Yemen ve Suriye örnekleri

Çalışmanın bu bölümünde Yemen ve Suriye'nin 11 Eylül 2001 saldırılarından itibaren Arap Baharı süreciyle başlayan iç savaştan itibaren 2022 yılına kadar devlet otoritesi, siyasi ortam, iktisadi durum, insan güvenliği, yaşam süresi, yaşanan terör saldırıları, kamu hizmetleri parametreler çeşitli veri bankalarından elde edilen veriler üzerinde analiz edilecektir. Bu amaç doğrultusunda ilk olarak Kırılgan Devlet Endeksi'nin (KDE- *Fragile State Index-FSI*) E1: Ekonomik Gerileme ve Yoksulluk, P1: Devletin Meşruiyeti, P2: Kamu Hizmetleri, P3: İnsan Hakları ve Hukukun Üstünlüğü, X1: Dış Müdahale göstergelerinden yararlanılacaktır (<https://fragilestatesindex.org/indicators/>). İkinci olarak ise İnsani Gelişme Endeksi (İGE-*Human Development Index-HDI*) parametrelerinden Yaşam Beklentisi Endeksi (Doğumda Beklenen Yaşam Süresi-DBYS), Eğitim Endeksi (Beklenen Eğitim Yılı-BEY, Ortalama Eğitim Süresi-OES) ve Gayri Safi Milli Gelir Endeksi (Kişi Başına Düşen Gayri Safi Milli Gelir-KBDGSMG) göstergelerinden istifade edilecektir. İnsani Gelişim Endeksi değerine göre < 0,550 oranını düşük seviye, 0,550-0,699 oranının orta seviye, 0,700-0,799 oranının yüksek seviye ve ≥ 0,800 oranının ise çok yüksek düzey olarak belirtilmiştir (<https://hdr.undp.org/data-center/human-development-index#/indicies/HDI>). Üçüncü olarak ise Küresel Terörizm Veri Tabanı (*Global Terrorism Database*) kapsamında 2000 yılından 2020 yılına kadar her iki ülkede de yaşanan terör saldırıları ile ilgili verilerden istifade edilecektir.

Yemen

İlk olarak Yemendeki siyasi durum incelendiğinde 2011 yılında Arap Baharı olarak adlandırılan sürecin başlaması ile 1978'ten beri yönetimde olan Salih'e, karşı halk ayaklanmalarının başlaması sonucu görevden çekilmiştir. 2012'de ise tek aday olarak yapılan seçimde Abdurabbu Mansur Hadi, Cumhurbaşkanı seçilmiştir (<https://www.aa.com.tr/tr/dunya/arap-baharinin-ilk-devriminin-uzerinin>

den-10-yil-gecti/2109556,2021). 2011’de ülke içinde oluşan yönetim boşluğu ve siyasi belirsizlik sürecinden yararlanan terör örgütü El Kaide ülke içinde çeşitli alanlarla yerleşmiş ancak askeri operasyonlarla terör örgütü ile mücadele edilmeye başlanmıştır (<https://www.aa.com.tr/tr/dunya/yemende-el-kaide-endise-si/57623,2015>). 2014 yılına gelindiğinde ise otorite boşluğundan faydalanan Husiler, Mansur Hadi yönetimine karşı ayaklanarak başkent Sana’yı ele geçirmiştir (<https://www.aa.com.tr/tr/dunya/yemende-6-farkli-guc-arasindaki-nufuz-ve-toprak-mucadelesi-ulkeyi-yikima-ugratiyor/2163140,2021>).

Yaşanan bu gelişmelerden sonra 2015’te Suudi Arabistan önderliğindeki koalisyon güçlerinin Yemen’de Husilere yönelik başlattığı askerî harekât ile iç savaş başlamıştır (<https://www.aa.com.tr/tr/dunya/arap-baharinin-ilk-devriminin-uzerinden-10-yil-gecti/2109556,2021>). Yemen’de iç savaşın başlamasından sonra otorite boşluğu ve kaostan yararlanan terör örgütü El Kaide ise ülke içinde çeşitli bölgelere nüfuz etmeye başlamıştır (<https://www.aa.com.tr/tr/dunya/yemende-6-farkli-guc-arasindaki-nufuz-ve-toprak-mucadelesi-ulkeyi-yikima-ugratiyor/2163140,2021>).

Yemen’deki iç savaşın ortamında hükümet, terör örgütleri ve çeşitli diğer yapılar arasında kronikleşen çatışmalar ağır insani krizlerin yaşanmasına neden olmuştur. Yemen’de sivil kayıplar had safhaya ulaşmış, açlık ve kolera vakalarının artmıştır. Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği’nin raporları doğrultusunda 13 binden fazlasının sivil olmak üzere 377 bin insan iç savaşın neden olduğu çatışma ortamı yüzünden hayatını kaybetmiştir. Ayrıca halkın yüzde 73’ü insani yardıma muhtaç olurken 4,3 milyon insan ise yaşadığı yeri değiştirmek zorunda kalmıştır (<https://www.aa.com.tr/tr/analiz/catisma-ve-insani-kriz-ekseninde-yemen/2750739,2022>). Bu kapsamda ilk olarak Kırılgan Devlet Endeksi kapsamında belirlenen 5 parametre doğrultusunda Yemen’in 2006 yılından itibaren 2011 Arap Baharı süreci, 2015’te iç savaş başladıktan sonraki gelişmeler ile 2022 yılı itibarıyla mevcut durumu elde edilen veriler aracılığıyla incelenmeye çalışılacaktır.

Tablo 1. Kırılgan Devlet Endeksi’ne göre Yemen’in 2006-2022 verileri

Yemen						
Yıl	Sıra	Ekonomik	Siyasi			Sosyal
		E1 Ekonomik Gerileme	P1 Devletin Meşruiyeti	P2 Kamu Hizmetleri	P3 İnsan Hakları ve Hukuk	X1 Dış Müdahale
2006	16	7.8	8.8	8.2	7.2	7.5
2007	24	8.0	7.8	8.1	7.2	7.2
2008	21	8.2	8.0	8.3	7.5	7.2
2009	18	8.2	8.3	8.5	7.7	7.3

Tablo 1. Kırılgan Devlet Endeksi'ne göre Yemen'in 2006-2022 verileri

Yemen						
Yıl	Sıra	Ekonomik	Siyasi			Sosyal
		E1 Ekonomik Gerileme	P1 Devletin Meşruiyeti	P2 Kamu Hizmetleri	P3 İnsan Hakları ve Hukuk	X1 Dış Müdahale
2010	15	7.9	8.7	8.6	8.0	7.8
2011	13	7.7	8.6	8.7	7.7	8.2
2012	8	8.7	9.1	9.0	8.4	8.3
2013	6	9.2	9.3	8.7	8.7	8.7
2014	8	9.1	8.9	8.5	9.0	8.5
2015	7	9.3	9.3	8.2	9.1	9.5
2016	4	9.4	9.4	9.3	9.4	10.0
2017	4	9.3	9.7	9.6	9.7	10.0
2018	3	9.6	9.7	9.7	9.8	10.0
2019	1	9.7	9.8	9.8	9.9	10.0
2020	1	9.4	9.9	9.5	10.0	10.0
2021	1	9.8	9.9	9.8	9.7	9.7
2022	1	9.9	9.9	9.9	9.9	9.4

Kaynak: (<https://fragilestatesindex.org/country-data/>, Yemen)

Bu kapsamda ilk olarak Ali Abdullah Salih'in yönetimde olduğu 2006 yılından itibaren 2011 Arap Baharı sürecine kadarki beş yıllık süreç incelendiğinde Kırılgan Devlet Endeksi verilerine göre 2006 yılında E1 göstergesi 7.8 oranını seyrederken yıllar içinde azalma ve artma eğilimleri görülmekte olup 2011 yılında ise 7.7 oranında olduğu görülmektedir. 2006 yılında P1 göstergesi 8.8 oranında iken yıllar içinde genel olarak artış gösterdiği görülmekte olup 2011 yılında ise 8.6 oranında olduğu görülmektedir. P2 göstergeleri ise 2006 yılı itibariyle 8.2 civarındayken yıllar içinde kademeleri olarak artmış 2011 yılında 8.7 oranına yükselerek kötüleşmiştir. P3 göstergesi ise 2006'da 7.2. oranındayken 2011 yılına gelindiğinde 7.7 oranına gelerek kötüleştiği görülmektedir. X1 göstergesi ise 2006 yılında 7.5 oranındayken yıllar içinde inme ve çıkma eğilimi göstermiş ve 2011 yılında 8.2 oranına yükselerek kötü bir profil çizmiştir.

Kırılgan Devlet Endeksi verileri doğrultusunda Arap Baharı öncesi dönemde ki sürede ülke içinde bir yapısal şiddetin var olduğu söylenebilir. Çünkü iktisadi ve devletin meşruiyeti göstergeleri yıllar içinde iyileşme ve kötüleşme gösterirken 2011'de çok küçük oranlarda iyileşme varken kamu hizmetlerine erişim ve insan hakları ve dış müdahale parametrelerinde keskin bir artış durumu olmuş ve

kötüleşmeye başladığı görülmektedir. 2006'da Kırılgan Devlet Endeksi verilerine göre 16. Sırada olan Yemen'in 2011 yılında Arap Baharı ile 13. sıraya düştüğü görülmektedir.

2011 yılında Ali Abdullah Sadi'ye karşı başlayan protestolar sonucu görevinden istifa etmesi ile ülkede oluşan yönetim boşluğu ve kaotik ortam nedeniyle 2012 yılında Mansur Hadi'nin yönetime gelene kadar tüm göstergelerde bir artış yaşanarak durumun daha da kötüye gittiği görülmektedir. Bu kapsamda 2011 ve 2012 verilerinin sırasıyla tüm göstergelerdeki oranı ise E1 7.7 iken 8.7 oranına, P1 8.6 iken 9.1 oranına, P2 8.7 iken 9.0 oranına, P3 7.7 iken 8.4 oranına ve X1 8.2 iken 8.3 oranına yükselmiş ve Yemen 2011'de 13. Sıradayken 2012 yılında 8. sıraya düşmüştür. Bu bağlamda 1 yıllık süreç içinde zaten kötü durumda olan tüm oranların oluşan yönetim boşluğu ve otorite yoksunluğundan dolayı daha da kötü bir hal aldığı görülmektedir. Diğer taraftan ise 2012'den itibaren El Kaide vb. terör örgütlerinin bu durumdan faydalanarak ülke içine nüfuz etme ve alan elde etmeye çalışma girişimlerinin de arttığı söylenebilir.

2014'te Husilerin başkenti ele geçirmesi ve 2015'te iç savaşın başlamasıyla itibariyle 1 yıllık süreçteki veriler karşılaştırıldığında ise ülkenin sıralaması 8'den 7'ye düşmüştür. P2'de azalma görülürken, E1, P1, P3, X1 göstergeleri daha da kötü bir hal alırken özellikle X1 göstergesi 8.5 iken 9.5 oranına gelmiştir. İç savaşın başlaması ile birlikte 2016'da ülkenin sıralaması 4'e düşerken tüm göstergeler 9 oranının üzerine çıkarken X1 göstergesi ilk defa 10.0 oranına ulaşması ile dış müdahalelere tamamen açık olduğu anlaşılmaktadır. İç savaşın patlaması sonucu ortaya çıkan kaotik ortam, yönetim boşluğu ve siyasi istikrarsızlıkların neticesinde ülkede terör örgütleri de dahil olmak üzere çok çeşitli aktörlerin nüfuz etme mücadelesi sonucu tüm göstergeler çok büyük oranda yükselerek durumun kötüleştiği görülmektedir. 2019 yılından itibaren Kırılgan Devlet Endeksi sıralamasında 1. sıraya düşen ülke 2022 yılında da aynı sırada bulunmaktadır.

Birleşmiş Milletler İnsani Gelişme Endeksi-İGE (*Human Development Index HDI*) parametreleri ise temelde 3'e ayrılmaktadır. Bunların Yaşam Beklentisi Endeksi (Doğumda Beklenen Yaşam Süresi-DBYS), Eğitim Endeksi (Beklenen Eğitim Yılı-BEY, Ortalama Eğitim Süresi-OES) ve Gayri Safi Milli Gelir Endeksi (Kişi Başına Düşen Gayri Safi Milli Gelir-KBDGSMG) olarak ifade edilmiştir. İnsani Gelişim Endeksi değerine göre <0,550 oranı düşük seviye, 0,550-0,699 oranı orta seviye, 0,700-0,799 oranı yüksek seviye ve $\geq 0,800$ oranını ise çok yüksek düzey olarak belirtilmiştir (<https://hdr.undp.org/data-center/human-development-index#/indicies/HDI>). Bu bağlamda Yemen'in 2021 İGE değeri 0,455 oranında olduğu ve bu durumda 191 devlet içinde 183'üncü sırada olduğu belirtilmektedir (<https://hdr.undp.org/data-center/specific-country-data#/countries/YEM>). Bu doğrultuda aşağıdaki bölümde İGE'nin belirlediği parametreler üzerinden Yemen'in yıllar içindeki verilerinin değişimi analiz edilmeye çalışılacaktır.

Tablo 2. İnsani Gelişme Endeksi'ne göre Yemen'in 2001-2021 verileri

Yemen					
Boyut Dizini Endeksi		Yaşam Beklentisi Endeksi	Eğitim Endeksi		Gayri Safi Milli Gelir Endeksi
	İGE Değeri	Doğumda Beklenen Yaşam Süresi	Beklenen Eğitim Yılı	Ortalama Eğitim Süresi	Kişi Başına Düşen Gayri Safi Milli Gelir
2001	0.460	63.2 yıl	8.2 yıl	1.3 yıl	3.466
2002	0.468	63.9 yıl	8.4 yıl	1.5 yıl	3.516
2003	0.476	64.5 yıl	8.6 yıl	1.6 yıl	3.577
2004	0.483	65.0 yıl	8.8 yıl	1.7 yıl	3.594
2005	0.489	65.5 yıl	8.8 yıl	1.9 yıl	3.674
2006	0.494	66.0 yıl	8.7 yıl	2.0 yıl	3.858
2007	0.498	66.6 yıl	8.6 yıl	2.2 yıl	3.886
2008	0.501	67.0 yıl	8.6 yıl	2.3 yıl	3.890
2009	0.506	67.2 yıl	8.6 yıl	2.5 yıl	3.925
2010	0.510	67.3 yıl	8.7 yıl	2.6 yıl	3.902
2011	0.509	67.4 yıl	9.1 yıl	2.8 yıl	3.161
2012	0.512	67.3 yıl	9.1 yıl	3.0 yıl	3.153
2013	0.513	67.5 yıl	9.1 yıl	3.0 yıl	3.213
2014	0.505	67.4 yıl	9.1 yıl	3.0 yıl	2.776
2015	0.477	65.9 yıl	9.1 yıl	3.0 yıl	1.786
2016	0.467	66.1 yıl	9.1 yıl	3.0 yıl	1494
2017	0.459	66.0 yıl	9.1 yıl	3.0 yıl	1.302
2018	0.459	64.6 yıl	9.1 yıl	3.2 yıl	1.342
2019	0.461	65.1 yıl	9.1 yıl	3.2 yıl	1.350
2020	0.460	64.7 yıl	9.1 yıl	3.2 yıl	1.371
2021	0.455	63.8 yıl	9.1 yıl	3.2 yıl	1.314

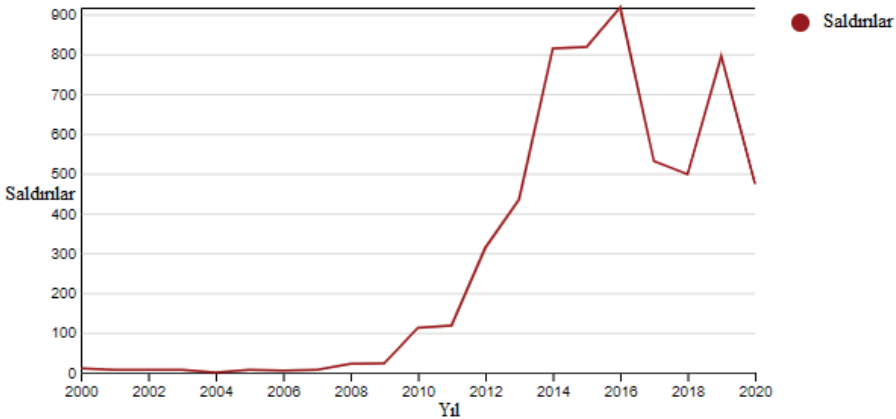
Kaynak: (<https://hdr.undp.org/data-center/specific-country-data#/countries/YEM>)

Bu doğrultuda Yemen'in 11 Eylül 2001 saldırılarından 2011 Arap Baharı'na kadar olan dönemdeki verileri incelendiğinde ise 2001'de İGE oranının 0.460, DBYS 63.2 yıl, BEY, 8.2, OES 1.3 ve KBDGSMG ise 3.466 oranındayken 2008 yılına kadar tüm göstergelerde kademeli olarak artış durumu nispeten de olsa iyileşme yaşandığı söylenebilir. İGE değeri 7 yıl içinde artış gösterse de bu süreçte her zaman <0,550 oranının (düşük seviye) altında kaldığı görülmektedir. Dolayı-

sıyla 2008’de ilk defa İGE değer 0.501 oranına yükselmiş olmasına rağmen hala düşük seviyenin altında kalmıştır. Bu bağlamda Arap Baharı öncesi döneminde İnsani Gelişim Endeksi verilerine göre Yemen’de yapısal bir şiddetin varlığı söz konusudur. Çünkü İGE değeri zaman zaman iyileşme gösterse de her zaman düşük seviye olarak ifade edilen <0,550 oranının altında kalmıştır.

2011’de Arap Baharı süreci ile Abdullah Sadi’nin görevi bırakması ve 2012 yılı ile Mansur Hadi’nin göreve başlaması süresinde ise 2011’de İGE oranı bir önceki yıla göre 0.001 düşüş ile 0.509 oranına gelirken KBDGSMG ise bir önceki yıla göre keskin bir düşüş olmuş 3.161’e inmiştir. 2012’de ise İGE değeri 0.512 oranına yükselirken ki hala <0,550 oranının düşük seviye oranın altında seyredirken KBDGSMG değeri de 3.153 düşme göstermektedir. 2014’te Husilerin başkenti ele geçirmesi ve 2015 yılında ülke içinde iç savaşın patlak vermesi ile ise İGE ve KBDGSMG değerinde kesin düşüşler olduğu görülmektedir. Bu kapsamda 2015’te bir önceki yıla göre 0.028 oranında düşerek İGE değeri 0.477 oranına inmiş ve DBYS oranında 65.9 inmiş ve KBDGSMG oranı da bir önceki yıla göre keskin bir düşme olmuş ve 1.786 oranına inmiştir. İç savaş sonrası dönemde 2015 ve 2018 yılları arasında İGE değeri kademeli olarak düşmüş ve 2018’te İGE değeri 0.459 oranına düşerken DBYS 64.6 yıla düşerken KBDGSMG değeri ise küçük bir artış yaşamıştır. 2019 yılında Yemen’in çeşitli göstergelerinde bir artış olmasına rağmen 2020 yılı itibarıyla düşme süreci başlamış ve 2021’de İGE değeri 0.455 oranına, DBYS 63.8 yıla ve KBDGSMG 1.314 oranına düştüğü görülmektedir.

Küresel Terörizm Veri Tabanına göre (*Global Terrorism Database*) Yemen’de 2000-2020 yılları arasındaki terör saldırıları şu şekildedir.

Şekil 1. Küresel Terörizm Veri Tabanı Yemen 2000-2020 dönemi terör saldırıları (https://www.start.umd.edu/gtd/search/Results.aspx?start_yearonly=2000&end_yearonly=2020&start_year=&start_month=&start_day=&end_year=&end_month=&end_day=&country=228&asmSelect1=&dtp2=all&success=yes&casualties_type=b&casualties_max=)

Küresel Terörizm Veri Tabanının verilerine göre Yemen’de 11 Eylül 2001 saldırıları ve 2008 yılına kadar ülke de yok denecek az terör saldırısı yaşanmıştır. 2008’den itibaren terör saldırılarında artış süreci başlarken 2011-2012 yıllarında başlayan Arap Baharı süreci ve ülkedeki yönetimin değişmesi aşamasında yaşanan otorite boşluğu ve karmaşık siyasi durum neticesinde terör saldırılarının sayısının 300-400’e artması ve ilerleyen dönemde keskin bir şekilde artış yaşamaya başladığı görülmektedir. 2014 yılında ülkede başkentin ele geçirilmesi ve akabinde 2015 yılı ile iç savaşın başlaması sonrasında ise terör saldırılarının sayısının keskin bir artış yaşadığı görülmektedir. Çalışmanın üst kısımlarında da belirtildiği üzere Yemen’de iç savaşın başlamasından sonra otorite boşluğundan ve kaostan yararlanan terör örgütü El Kaide ve çeşitli terör örgütlerinin ülke içinde alan kazanma girişimleri hız kazanmıştır. Dolayısıyla 2012 yılından itibaren artmaya başlayan terör saldırıları 2014-2016 yılları arasında zirveye ulaşmış ve ülke içindeki oluşan siyasi otorite boşluğu ve derin çatışmalar sonucu oluşan kaos döneminde en çok terör saldırısının yaşandığı görülmektedir.

Suriye

2000 yılından itibaren Suriye Devlet Başkanı olan Beşer Esad’a karşı 2011’de başlayan halk ayaklanması sonucu iç savaş süreci başlamıştır. İç savaşın başlaması süreciyle ülkedeki kaos ortamı ve çeşitli grupların birbiriyle çatışması sonucu istikrarsızlık ortamdan faydalanan terör örgütü YPG/PKK (2012’den beri çeşitli alanlarda) ve DEAŞ (2014’ten beri çeşitli alanlarda) gibi terör örgütleri ülke içinde nüfuz mücadelesine girişmişler ve çeşitli alanları ele geçirmişlerdir. Esad rejimi iç savaş süresince iktidarda kalmayı başarsa da 2021 yılının haberlerine göre 217 kez çeşitli kimyasal silahları kullandığı belirtilmektedir. İç savaş boyunca ülkede oluşan kaotik ortam ve yönetim eksikliği nedeniyle terör örgütleri alan elde ederken diğer taraftan ise ağır insani krizler yaşanmıştır. Bu kapsamda BM İnsani Yardım Koordinasyon Ofisi’nin verilerine göre 6 milyon 702 bin insanın ülke kapsamında yeri değişirken en az 13 milyon kişinin sivil insani yardıma muhtaç hale geldiği belirtilmektedir (<https://www.aa.com.tr/tr/dunya/suriyedeki-ic-savas-10uncu-yilini-geride-birakti/2175301>, 2021).

Bu bağlamda çalışmanın ikinci bölümünde ilk olarak Suriye’nin yıllara göre değişim verileri ilk olarak Kırılgan Devlet Endeksi göstergelerinden E1: Ekonomik Gerileme ve Yoksulluk, P1: Devletin Meşruiyeti, P2: Kamu Hizmetleri, P3: İnsan Hakları ve Hukukun Üstünlüğü, X1: Dış Müdahale göstergeleri üzerinde incelenecektir. Bu kapsamda Kırılgan Devlet Endeksi parametreleri doğrultusunda Suriye’nin 2006 yılından Arap Baharı (2011) süreciyle iç savaşın başlaması ile 2022 yılı itibarıyla mevcut durumu analiz edilmeye çalışılacaktır.

Tablo 3. Kırılgan Devlet Endeksi'ne göre Suriye 2006-2022 verileri

Suriye						
Yıl	Sıra	Ekonomik	Siyasi			Sosyal
		E1 Ekonomik Gerileme	P1 Devletin Meşruiyeti	P2 Kamu Hizmetleri	P3 İnsan Hakları ve Hukuk	X1 Dış Müdahale
2006	33	6.5	9.0	5.5	9.0	6.2
2007	40	6.8	8.5	5.3	8.5	6.3
2008	35	6.8	8.8	5.7	8.8	6.3
2009	39	6.8	8.8	5.7	8.6	6.0
2010	48	6.3	8.6	5.5	8.8	5.8
2011	48	5.8	8.3	5.8	8.6	5.5
2012	23	6.3	9.5	7.0	9.4	7.9
2013	21	6.4	9.6	7.0	9.5	8.1
2014	15	6.7	9.8	7.2	9.9	8.6
2015	9	7.5	9.9	8.2	10.0	9.9
2016	6	7.8	10.0	8.9	9.8	10.0
2017	5	8.1	9.9	9.2	9.8	10.0
2018	4	8.5	9.9	9.3	9.9	10.0
2019	4	8.8	9.9	9.4	10.0	10.0
2020	4	8.7	10.0	9.1	10.0	10.0
2021	3	9.6	10.0	9.6	9.7	10.0
2022	3	9.3	10.0	9.3	9.4	10.0

Kaynak: (<https://fragilestatesindex.org/country-data/ Syria>)

Bu çerçeve doğrultusunda ilk olarak Esad'ın 6. yılından itibaren 2011 Arap Baharına kadar olan süreç incelendiğinde ise Kırılgan Devlet Endeksi verilerine göre Suriye'nin sıralaması 2006'da 33 iken 2011 yılında ise sırası 48 yükselerek durumun nispeten iyi bir halde olduğu görülmektedir. Bu bağlamda 2006'daki E1 6.5, P1 9.0, P2 5.5, P3 9.0 ve X1 6.2 olan verileri 2011 yılı ile kıyaslandığında az da olsa gelişme gösterdiği söylenebilir. 2011 yılında E1, 5.8, P1 8.3, P2 5.8, P3 8.6, X1 5.5 geldiği görülmekte olup bu kapsamda ekonomik, devlet meşruiyeti, insan hakları ve dış müdahale konularında az da olsa gelişme gösterirken kamu hizmetlerinin sunulmasında gerileme olduğu görülmektedir. Kırılgan Devlet Endeksi verilerine göre Suriye'de nispeten bir iyileşme durumu olsa da kamu hizmetlerine erişimin kötüleşmesi de yapısal şiddet varlığının bir göstergesi ol-

maktadır. Arap baharının süreciyle beraber ise iç savaşın başlamasıyla ülkede kaotik bir ortamın oluşması ile terör örgütlerinin de ülkedeki etkinliğinin artması ile beraber 2012’de ülke 23 sıralamaya düştüğü görülmekte olup tüm göstergelerde keskin artış yaşanarak kötüleşme görülürken hatta P1 devletin meşruiyeti ve P3 insan hakları göstergeleri 9 oranını aşarak çok kötü bir hal aldığı söylenebilir.

Bu bağlamda 2012 yılında ilk kimyasal silahını kullanan Suriye’nin (<https://www.aa.com.tr/tr/dunya/suriyedeki-ic-savas-10uncu-yilini-geride-birakti/2175301>, 2021) P1 ve P3 verilerinin keskin bir şekilde kötü bir düzeye çıkmasına sebep olduğu söylenebilir. Bu bağlamda 2013 yılı itibariyle tüm verilerinde keskin bir yükselişe geçen ülke tüm göstergelerde çok kötü performans sergilediği görülmektedir. Bu bağlamda 2014’te ülke sıralaması 15 iken ilerleyen yıllarda kademeli olarak düşmüş ve 2016’da 6. sıraya düşmüştür. Diğer taraftan ise iç savaşın kaotik ortamı, yaşanan ağır insani krizler ile birlikte 2016’da P1 göstergesi 10.0, P3 ise 9.8 oranına, X1 10.0 yükselerek ülkedeki durumun kötüleştiği görülmektedir. Bu bağlamda 2017 yılından itibaren ülkedeki kaos ortamı sonucu ülkenin P1, P2, P3 ve X1 göstergeleri 9’un üzerine çıkmış ve ilerleyen yıllarda göstergeleri çoğunlukla 9 ve 10.0 oranında olarak kötü bir profil sergilemektedir. Bu doğrultuda KDE verilerine göre 2018-2019-2020 yıllarında 4. Sıraya düşerken 2021-2022 yılı itibariyle 3. Sıraya indiği görülmektedir.

Birleşmiş Milletler İnsani Gelişme Endeksi-İGE (*Human Development Index-HDI*) parametreleri ise temelde 3’e ayrılmaktadır. Bunların Yaşam Beklentisi Endeksi (Doğumda Beklenen Yaşam Süresi-DBYS), Eğitim Endeksi (Beklenen Eğitim Yılı-BEY, Ortalama Eğitim Süresi-OES) ve Gayri Safi Milli Gelir Endeksi (Kişi Başına Düşen Gayri Safi Milli Gelir-KBDGSMG) olarak ifade edilmiştir. İnsani Gelişim Endeksi değerine göre <0,550 oranı düşük seviye, 0,550-0,699 oranı orta seviye, 0,700-0,799 oranı yüksek seviye ve $\geq 0,800$ oranını ise çok yüksek düzey olarak belirtilmiştir. (<https://hdr.undp.org/data-center/human-development-index#/indicies/HDI>) İGE verilerine göre Suriye’nin 2021 için İnsani Gelişim Endeksi değeri 0,577 olarak belirtildiği için bu oranın ülkeyi orta düzeyde insani gelişim gösterdiği belirtilmekte olup 191 ülke içinde 150’nci sırada olduğu görülmektedir (<https://hdr.undp.org/data-center/specific-country-data#/countries/SYR>).

Tablo 4. İnsani Gelişme Endeksi'ne göre Suriye'nin 2001-2021 verileri

Suriye					
Boyut Dizini Endeksi		Yaşam Beklentisi Endeksi	Eğitim Endeksi		Gayri Safi Milli Gelir Endeksi
	İGE Değeri	Doğumda Beklenen Yaşam Süresi	Beklenen Eğitim Yılı	Ortalama Eğitim Süresi	Kişi Başına Düşen Gayri Safi Milli Gelir
2001	0.596	71.6 yıl	10.1 yıl	4.5 yıl	5.827
2002	0.603	71.9 yıl	10.2 yıl	4.7 yıl	6.165
2003	0.615	72.4 yıl	10.6 yıl	5.1 yıl	6.112
2004	0.627	72.5 yıl	11.0 yıl	5.5 yıl	6.409
2005	0.640	72.8 yıl	11.4 yıl	5.9 yıl	6.556
2006	0.650	73.3 yıl	11.4 yıl	6.2 yıl	6.751
2007	0.659	73.7 yıl	11.5 yıl	6.6 yıl	6.916
2008	0.653	73.6 yıl	11.6 yıl	6.2 yıl	6.923
2009	0.659	73.9 yıl	11.5 yıl	6.5 yıl	7.164
2010	0.660	73.9 yıl	11.7 yıl	6.3 yıl	7.325
2011	0.691	73.3 yıl	12.1 yıl	6.3 yıl	13.286
2012	0.650	66.8 yıl	12.9 yıl	6.3 yıl	8.657
2013	0.573	63.8 yıl	9.2 yıl	6.3 yıl	5.408
2014	0.553	63.2 yıl	9.2 yıl	5.6 yıl	4.515
2015	0.556	65.1 yıl	9.2 yıl	5.1 yıl	4.783
2016	0.560	66.0 yıl	9.2 yıl	5.1 yıl	4.857
2017	0.572	68.5 yıl	9.2 yıl	5.1 yıl	5.025
2018	0.580	70.1 yıl	9.2 yıl	5.1 yıl	5.136
2019	0.584	71.8 yıl	9.2 yıl	5.1 yıl	4.914
2020	0.577	72.1 yıl	9.2 yıl	5.1 yıl	4.215
2021	0.577	72.1 yıl	9.2 yıl	5.1 yıl	4.192

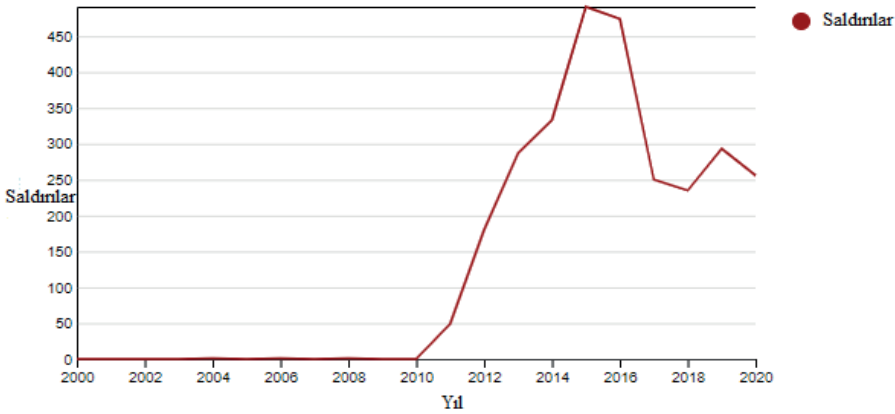
Kaynak: (<https://hdr.undp.org/data-center/specific-country-data#/countries/SYR>)

Bu doğrultuda Suriye, 11 Eylül 2011 saldırılarından 2011 Arap Baharı sürecine kadar İnsani Gelişim Endeksi Verileri çerçevesinde incelendiğinde ise ilk olarak 2001'de İGE değerinin 0.596 oranıyla 0,550-0,699 orta seviye olduğu görülmektedir. 2001 yılından 2011 yılına kadar İGE değeri orta seviye olan ülkede, Doğumda Beklenen Yaşam Süresi, Beklenen Eğitim Yılı, Ortalama Eğitim Süresi ve Kişi Başına Düşen Gayri Safi Milli Gelir verilerinin hepsinde kademeli olarak

artış yaşanmasına rağmen ortaya seviyeyi geçememiştir. Bu bağlamda elde edilen İGE verileri doğrultusunda orta seviye değer gösteren ülkede kademeli bir artış yaşansa da yaşam ve eğitim sürelerinin düşük olmasından dolayı yapısal şiddetin varlığı mevcut olduğu söylenebilir.

2012 yılı itibariyle ülkede Arap Baharı süreciyle çatışmalar sonucu kaotik durumun hâkim olması, ilk kez kimyasal silah kullanımı ve terör örgütlerinin faaliyet alanı bulmaya başlaması ile birlikte keskin gerilemeler yaşanmış ve İGE oranı bir önceki yıla göre 0.041 düşerek 0.650 seviyesi gelirken KBDGSMG 8.657 ve doğumda beklenen yaşam süresi 66.8 yıl düşmüştür. 2014 yılı itibariyle ülke içinde çatışmaların artması, terör örgütlerinin geniş alan elde etmesi (DEAŞ, YPG/PKK) İGE, doğumda beklenen yaşam süresi ve kişi başına düşüne gelirin keskin bir şekilde düşüş yaşamaya başladığı görülmektedir. Bu bağlamda 2014 yılında İGE 0.553, DBYS 63.2 yıl ve KBDGSMG 4.515 düştüğü görülmektedir. Diğer taraftan ise İGE değerinde 2015 yılından 2019'a kadar az miktarda yükselme olurken 2020'de İGE değeri 0.577 düşüş yaşanmıştır. Bu bağlamda 2021 yılı itibariyle İGE değeri 0.577 olurken endeksin gelişim standardına göre 0,550-0,699 oranı arasında kalması nedeniyle ülke orta seviye bir gelişme sınıfına girmektedir.

Küresel Terörizm Veri Tabanına göre (*Global Terrorism Database*) Suriye'deki 2000-2020 yılları arasındaki terör saldırıları şu şekildedir.

Şekil 2. Küresel Terörizm Veri Tabanı Suriye 2000-2020 dönemi terör saldırıları (https://www.start.umd.edu/gtd/search/Results.aspx?start_yearonly=2000&end_yearonly=2020&start_year=&start_month=&start_day=&end_year=&end_month=&end_day=&country=200&asmSelect1=&ctp2=all&success=yes&casualties_type=b&casualties_max=)

Küresel Terörizm Veri Tabanına göre Suriye'de 2000-2010 yılları arasında terör saldırıları yok denecek kadar azdır. 2011'de Arap Baharı sürecinin başlamasıyla birlikte ülkedeki çatışan grupların varlığı, siyasi istikrarsızlar ve kaotik

ortam sonucu terör saldırılarında keskin bir şekilde artış yaşandığı görülmektedir. Bu bağlamda daha öncede belirtildiği üzere ülkedeki iç savaş ortamının kaotik ortamından yararlanarak 2012 yılında terör örgütü YPG/PKK ve 2014 yılı itibariyle terör örgütü DAESH'in çeşitli bölgeleri ele geçirmiştir. Bu bağlamda 2012 yılından itibaren ülkedeki iç savaş sonucu kaotik ortam ve otorite yoksunluğu neticesinde terör saldırıları keskin bir şekilde artarak 2014-2016 yıllarının terör saldırılarının en yoğun yaşandığı dönem olduğu görülmektedir.

Sonuç

1990'lı yıllar ile birlikte uluslararası arenada devlet sayısının artması ve çeşitli bölgelerdeki çatışma alanları nedeniyle başarısız devlet kavramına siyasi ve akademik camianın ilgisi yoğunlaşırken 11 Eylül saldırıları sonrasında ise başarısız olarak tanımlanan devletlerin küresel aktörlerin ilgisini çekmeye başladığı ve terörizmi ürettikleri gerekçesiyle uluslararası güvensizliğin sebebi olarak atfedilmektedir. Bu bağlamda başarısız devletlerin güçlü siyasi erkler ve kolluk kuvvetlerine sahip olmaması nedeniyle ülkenin tamamında güvenlik ortamı oluşturmadıkları söylenebilir. Ancak terörizmin devlet başarısızlığının tek nedeni olmadığını ve terörizmi üretme/terör saldırılarını yaşayan her devletin başarısız olarak tanımlanmaması gerekir. Bu bağlamda, başarısız devletlerdeki siyasi istikrarsızlık, devletin tüm bölgelerde asayiş ve güvenliği sağlayamaması nedeniyle mevcut kaotik ortam terör örgütlerinin ortaya çıkmasına kolaylık sağlamasına rağmen sadece terörizm olgusunun bir devletin başarısızlığının tek nedeni olmadığı ve devlet başarısızlığı ile terörizm arasında açık bir ilişki olmadığı söylenebilir.

Terörizm ve başarısız devletler arasındaki ilişkiyi inceleyen literatür incelendiğinde başarısız devletler ve terörizm arasında ilişkinin mutlaka var olduğu belirlenir ve terörizm ile başarısız devletler arasında belirgin ilişki olmadığını ifade eden görüşler mevcuttur. Bu çalışma kapsamında elde edilen bulgular doğrultusunda terörizm ile başarısız devletler arasındaki ilişkinin doğrusal olmadığı ve terörizmi yaşayan her devletin başarısız devlet olmadığı görülmüştür. Bu kapsamda çalışmada elde edilen veriler doğrultusunda bir devleti başarısızlığa sürükleyen en önemli etkenler incelendiğinde siyasi otoritenin tüm vatandaşlarına eşit kamu hizmetleri (eğitim, yaşam, sağlık) sunmaması sonucu yapısal şiddetin ortaya çıkması ve ülkenin kolluk kuvvetlerinin tüm alanlarda eşit ve güçlü bir şekilde varlık gösterememesi olduğu ifade edilebilir. Ayrıca yapısal şiddetin varlığı ile ülke içinde yaşanan iç savaş ve çatışma ortamının sonucu olarak şiddetin kalıcı hale gelmesi olduğu söylenebilir.

Çünkü incelenen Yemen ve Suriye örneklerinde görüldüğü üzere ülke içinde 2001 yılından itibaren 2011 Arap Baharı süreciyle iç savaşın başlamasına kadar iki ülkede rejimlerin/otoriter yönetimlerin uzun süreli varlığı ile devlet meşruiyeti, kamu mallarının eşit dağılmaması, insan hakları, eğitim, yaşam süresi gibi pa-

rametrelerde veri bankalarından alınan bilgiler doğrultusunda yapısal şiddetin var olduğu söylenebilir. Kırılğan Devlet Endeksi ve İnsani Gelişim Endeksi verileri doğrultusunda bu dönemde her iki ülkede zayıf ve kırılğan bir devlet profili sergilemekte ancak ülkelerde rejimlerin/otoriter yönetimlerin devamlı olan varlığı doğrultusundan kendi var olan düşük/orta kapasiteleri doğrultusuna göre bir az da olsa istikrar ortamı olduğu söylenebilir.

Kırılğan Devlet Endeksi ve İnsani Gelişim Endeksi verilerine göre 2011 yılı itibariyle her iki ülkede de iç savaşın patlak vermesi sonucu oluşan yönetim boşluğuyla ülkenin tüm alanlarında devlet otoritesinin olmaması ile güvenlik kapasiteleri ve kamu mallarına erişimi, yaşam süresini, dış müdahale ve eğitim gibi parametrelerde mevcut olan kötü durumdan çok daha kötü bir duruma geçiş yaşandığı söylenebilir. Diğer taraftan ise Küresel Terörizm Veri Tabanından alınan veriler doğrultusunda iç savaşın başlaması ve kaotik ortam neticesinde her iki ülkede de bu durumdan faydalanan terör örgütleri nüfuz etmeye çalışarak alan hakimiyetlerini genişletme girişimlerini başlatmışlardır. Bu bağlamda iç savaş başladıktan sonra her iki ülkede de terör saldırıları had safhaya ulaştığı görülmektedir.

Bu doğrultuda incelenen her iki ülke de düşük/orta seviye bir kapasiteye sahipken iç savaş öncesi terörizm ve terör saldırıları daha azdır. Bu devletlerin başarısız olmasının en önemli sebepleri yapısal şiddetin varlığı ile yaşanan iç savaş sonucu şiddetin ve çatışmaların sürekli devam etmesi, merkezi otoritenin ülkenin tamamında güç gösterememesi ve güvenlik kuvvetlerinin toprakların tamamında mevcut olmaması olduğu söylenebilir. Bu bağlamda terörizmin devlet başarısızlığının tek nedeni olmadığının ve bir devletin başarısız olması, terörizmi üretme/ihraç etme arasında doğrusal ilişki bulunmadığı ancak ortaya çıkan yapısal şiddetin önlenememesi nedeniyle çıkan iç savaşlar ve kalıcı şiddet ile başarısız devletlerin ortaya çıkması neticesinde terörizmi üretmesi olasılığının daha yüksek olduğu iddia edilebilir.

Kaynakça

- Anadolu Ajansı. (2021). *Arap Baharının ilk devriminin üzerinden 10 yıl geçti*. <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/arap-baharinin-ilk-devriminin-uzerinden-10-yil-gecti/2109556> <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/arap-baharinin-ilk-devriminin-uzerinden-10-yil-gecti/2109556> (E.T. 03 Ocak 2023)
- Anadolu Ajansı. (2022). *Çatışma ve insani kriz ekseninde Yemen*. <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/catisma-ve-insani-kriz-ekseninde-yemen/2750739> (E.T. 11 Ocak 2023)
- Anadolu Ajansı. (2021). *Suriye'deki iç savaş 10'uncu yılını geride bıraktı*. <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/suriyedeki-ic-savas-10uncu-yilini-geride-birakti/2175301> (E.T. 14 Ocak 2023)
- Anadolu Ajansı. (2015). *Yemen'de El Kaide endişesi*. <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/yemende-el-kaide-endisesi/57623> (E.T. 10 Ocak 2023)

- Anadolu Ajansı. (2021). *Yemen’de 6 farklı güç arasındaki nüfuz ve toprak mücadelesi ülkeyi yıkıma uğrattıyor*. <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/yemende-6-farkli-guc-arasindaki-nufuz-ve-toprak-mucadelesi-ulkeyi-yikima-ugrattiyor/2163140> (E.T. 11 Ocak 2023)
- Baranyi, S. ve Powell, K. (2005). Fragile States, Gender Equality and Aid Effectiveness: A Review of Donor Perspectives. *The North-South Institute*, 1-14.
- Cojanu, V. ve Popescu, A. I. (2007). Analysis of Failed States: Some Problems of Definition and Measurement. *The Romanian Economic Journal*, 113-132
- Coggins, B. L. (2014). Does State Failure Cause Terrorism? An Empirical Analysis (1999–2008). *Journal of Conflict Resolution*, s. 1-29
- Fragile State İndex. *Indicators*. <https://fragilestatesindex.org/indicators/> (E.T. 10 Ocak 2023)
- Fragile State İndex. *Syria, Country Data*. <https://fragilestatesindex.org/country-data/> (E.T.19 Ocak 2023)
- Fragile State İndex. *Yemen, Country Data*. <https://fragilestatesindex.org/country-data/> (E.T.13 Ocak 2023)
- Fragile State İndex. *What Does State Fragility Mean?* <https://fragilestatesindex.org/frequently-asked-questions/what-does-state-fragility-mean/> (E.T. 19 Haziran 2023)
- Galtung, J. (1969). Violence, Peace, And Peace Research. *International Peace Research Institute, Oslo*, s.167-191.
- Global Terrorism Database. *Syria, Between 2000 and 2020*. https://www.start.umd.edu/gtd/search/Results.aspx?start_yearonly=2000&end_yearonly=2020&start_year=&start_month=&start_day=&end_year=&end_month=&end_day=&country=200&asmSelect1=&ctp2=all&success=yes&casualties_type=b&casualties_max= (E.T.22 Ocak 2023)
- Global Terrorism Database. *Yemen, Between 2000 and 2020*. https://www.start.umd.edu/gtd/search/Results.aspx?start_yearonly=2000&end_yearonly=2020&start_year=&start_month=&start_day=&end_year=&end_month=&end_day=&country=228&asmSelect1=&ctp2=all&success=yes&casualties_type=b&casualties_max= (E.T.16 Ocak 2023)
- Helman, G. B. ve Ratner, S. R. (1993). Saving Failed States, *Foreign Policy*. 14 Aralık 2022 <https://foreignpolicy.com/2010/06/15/saving-failed-states/> adresinden erişilmiştir.
- Human Development İndex. *HDI Dimensions and Indicators*. <https://hdr.undp.org/data-center/human-development-index#/indicies/HDI> (E.T.02 Ocak 2023)
- Human Development Report. *Syrian Arab Republic, Country Data*. <https://hdr.undp.org/data-center/specific-country-data#/countries/SYR> (E.T.16 Ocak 2023)
- Human Development Report. *YEMEN, Country Data*. <https://hdr.undp.org/data-center/specific-country-data#/countries/YEM> (E.T.13 Ocak 2023)
- Hoffman, B. (2006). *Inside Terrorism*, Columbia University Press New York.
- Lee. B. (2019). *Violence: An Interdisciplinary Approach to Causes, Consequences, and Cures*. John Wiley & Sons, Wiley Online Library. <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/epdf/10.1002/9781119240716.ch7>
- Martin, G. (2017). *Terörizm Kavramlar ve Kuramlar*, Çevirenler: İhsan Çapcıoğlu, Bahadır Metin, Ankara: Adres Yayınları.
- Newman, E. (2007). Weak States, State Failure, and Terrorism. *Terrorism and Political Violence*. s. 463-488

- Newman, E. (2009). Failed States and International Order: Constructing a Post-Westphalian World. *Contemporary Security Policy*. (30:3) s. 421-443
- Patrick, S. (2006). Weak States and Global Threats: Fact or Fiction? *The Center for Strategic and International Studies and the Massachusetts Institute of Technology*. (29:2) s. 27-53.
- Piazza, J. A. (2008). Incubators of Terror: Do Failed and Failing States Promote Transnational Terrorism? *International Studies Quarterly*. s. 469–488
- Puccetti, L. P. (2021). Failed States and Terrorism: Engaging the Conventional Wisdom. s. 1-5
- Rotberg, R. I. (2003). Failed States, Collapsed States, Weak States: Causes and Indicators, s. 1-25.
- Takeyh, R. ve Gvosdev N. (2002). Do Terrorist Networks Need A Home? *Washington Quarterly*. 97-108
- Winter, D. D., & Leighton, D. C. (2001). Structural violence. In D. J. Christie, R. V. Wagner, & D. D. Winter (Eds.), *Peace, conflict, and violence: Peace psychology in the 21st century*. New York: Prentice-Hall. <https://sites.saumag.edu/danaleighton/wp-content/uploads/sites/11/2015/09/SVintro-2.pdf>